

דור הפלמ"ח

העורכת: תהילה עופר	יו"ר העמותה ישעיהו (שייקה) גביש	בהוצאת עמותת דור הפלמ"ח	דצמבר 2009 כסלו תש"ע
-----------------------	------------------------------------	----------------------------	-------------------------

הוצאה מיוחדת לרגל חנוכה
"יד לגח"ל ולניצולי השואה במלחמת העצמאות"

אחד מן הגח"ל

מסיפון אונייה מתנוודדת
הוא ירד אל רציף הנמל.
וחיכתה ברציף לו מולדת
בדמות אוטו צבאי וסמל.

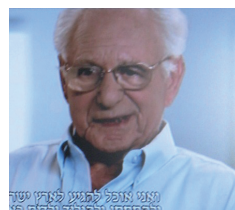
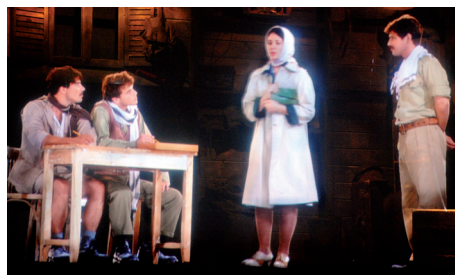
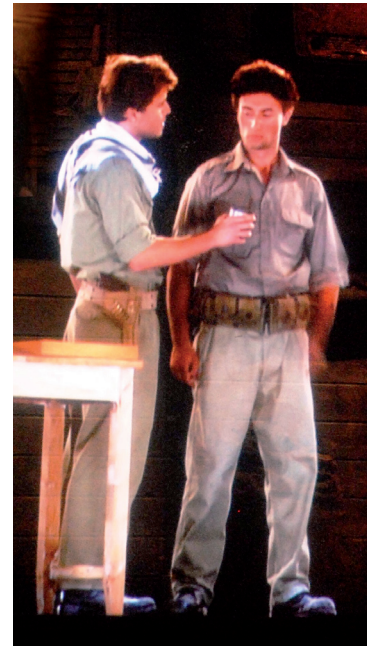
היא את שמו בחותמת הטביעה.
היא השליכה בגדיו אל השק.
ושבועה נוראה היא השביעה
לקולו של הגשם הדק.

וניראהו זוחל, או כורע,
או עומד עם צלחת בתור,
ונדע: ללא בית ורע
קר ללחום את מלחמת הדור.

עוד הארץ הזאת לא נתנה לו
לא ידיד, לא פינה למקלט,
לא שמחה מן האלף הללו
אשר לנו היו למתת.

לא, כי רק את חייו, פליטי-חרב
הוא קיבל על החוף מידה.
אבל גם את חייו, אי-בערב,
הוא השיב בנפלו בעדה

נתן אלתרמן

תמונות מן המיצג

בהקמת יד לגח"ל ולניצולי השואה ראינו חובה וזכות לעצמנו

גדולים. "ועידת התביעות" - CLAIMS
CONFERENCE - סייעה בגדול, בתוספת
כמה תורמים יותר קטנים. בהרצת התצוגה
כבר צפו קבוצות תלמידים, חיילים,
יוצאי גח"ל, ניצולי שואה, חברי פלמ"ח
ואחרים. המשוב היה בדרך כלל נלהב
ונרגש. להערכתנו יצפו בה כ-25,000 איש
בשנה, וזאת נוסף ל-90,000 המבקרים
השנתיים במוזיאון הפלמ"ח ובחלקי הבית
האחרים.

ישעיהו (שייקה) גביש

הפלמ"ח וחטיבות ההגנה האחרות ועם
הקמת המדינה היו לצבא הגנה לישראל.
חוב גדול חייב עם ישראל ללוחמים אלה,
שמילאו את השורות החל מיוני 1948 והיוו
כמעט 50% מן היחידות הלוחמות. ללא
השתתפותם, ספק רב אם היינו עומדים
במלחמה והיינו מגיעים להישגיה.

מתוך תחושת חובה השקענו שלוש שנות
עבודה באיסוף מידע, תכנון, בחינת
טכנולוגיות מתקדמות, הפקות, מחזאות
ועיצוב וכמובן, בהשקעת משאבים

עם חנוכת "יד לגח"ל ולניצולי השואה
במלחמת העצמאות" יוצג קבל עם ועדה
ציבור אשר תרומתו הגדולה למדינת
ישראל טרם נלמדה: אלה הניצולים שעלו
ארצה מאז תום מלחמת העולם השנייה
ועד מלחמת העצמאות ואנשי הגח"ל -
גיוס חוץ לארץ - שהגיעו הישר למלחמה
מאירופה ומצפון אפריקה.

עם חנוכת המיצג הזה מצדיע בית
הפלמ"ח לניצולים ולגח"ל שלחמו
במלחמת העצמאות במסגרת חטיבות

אף פעם לא נתגלה
הקשר העמוק של עם
ישראל לארצו כאשר
נתגלה בשנת פלאים זו.
ואתם, אנשי גח"ל בצבא
הגנה לישראל, הגילוי
החי, המובהק ביותר של
קשר עמוק ומופלא זה.
דוד בן-גוריון

הגח"ל היה דוגמה מובהקת
לקיבוץ גלויות ולדוגמה:
ב-20 בספטמבר 1948 היו
בגדוד הראשון בחטיבת
יפתח 121 לוחמים עולים
חדשים יוצאי ארצות שונות:
פולין 23; רומניה 23; הונגריה
18; טוניסיה 9; אלג'יריה 8;
מרוקו 8; צ'כיה 8; טריפולי 5;
קנדה 5; אורוגוואי 3; גרמניה
3; דרום אפריקה 2; צרפת
2; אנגליה 1; יוון 1; ליטא 1;
שווייץ 1.

מצאתי את עצמי
בקריית ענבים אחרי
צעידה של לילה שלם
מהשפלה... ידעתי
שאני בארץ בסביבות
ירושלים ותו-לא.
ידעתי שאני חייל
אמיתי, שאנו נמצאים
בתוך-תוכה של
מלחמה. אבל איש לא
הסביר לנו.
יקותיאל קראוס

טיפולתי בפצועים ולא הספקתי לשתות
קפה מפנינג'אן. שלושה-ארבעה חודשים
בארץ - לא די בכך כדי להיות "אחת
מהחבר'ה" בפלמ"ח. היה בי רצון כמעט
אובססיבי "להוכיח את עצמי" והיום
אני יכולה להגיד בגאווה: הייתי בפלמ"ח
והשתתפתי במלחמת השחרור.
ברכה רמות

איך הציל המ"פ יליד הארץ את שימל'ה איש הגח"ל

ההתקפה על לטרון נכשלה וזיוי צפירי, מפקד פלוגתי בגדוד
החמישי בחטיבת הראל, פקד עלינו לרדת מהמשלט שבו
אחזנו. הפלוגה נסוגה בצורה מאורגנת, מחלקות על מפקדיהן.
הלגיון רדף אחרי הכוח הנסוג תחת הפגזה.

במפקד הפלוגה שהיה בתום הנסיגה התברר כי שימל'ה, החייל
הצעיר בחבורה, נעדר. שימל'ה היה בן 17, חניך קבוצתי "דרור"
שעימה הגענו לחטיבת הראל כמעט הישר מהאוניה. בקושי
הספקנו להתאמן בנשיק אישי. מאחר שלא ראינו בפציעתו או
בנפילתו של שימל'ה, המ"פ ציווה על שתי מחלקות לחזור
בנתיב הנסיגה כדי לחפש אותו. הלגיון סבר כנראה שאנו יוצאים
להתקפת-נגד והתחיל להפגז מחדש. זיוי, שצעד איתנו, פקד
לא לעצור אלא להמשיך בחיפוש אחרי הנעדר שאולי סטה
מתווי הנסיגה. והנה, כבר עולה השחר, וליד אחד הסלעים
אני שומע... נחירה. היה זה שימל'ה שהתעייף בנסיגה, לא
הבין בדיוק במה מדובר, נשען על סלע ונרדם. אין לי ספק כי
אלמלא המסירות של זיוי, יליד עין חרוד וחבר גבעת השלושה,
והדאגה לשלומנו, הגחלניקים שזה עתה גויסנו ועמדנו בקושי
במאמץ הפיזי - היה שימל'ה ניצול השואה נופל בידי הלגיון.
אשרינו שכאלה היו מפקדינו בפלמ"ח ביחס שלהם לגח"ל.

דברים רבים קרו איתנו מאז תש"ח: זיוי צפירי, סגן-אלוף
בצבא הקבע נפל במלחמת סיני כאשר הסתער בראש גדוד
השריון בפיקודו שכבש משלט. ואני, העולה החדש ניצול
שואה ואיש הגח"ל, השתתפתי בחמש מלחמות, הייתי קצין
בקבע ובמלחמת יום הכיפורים בה הייתי עוזר קצין תחזוקה
אוגדתי בקרבות רמת הגולן קיבלתי דרגת רב-סרן.
מוטק'ה גולדהכט

לכל איש יש שם

גב' נילי נזר ממבשרת ציון באה לבית הפלמ"ח ובקשה בפיה:
היא ובנותיה עומדות להוציא חוברת זיכרון לבעלה, אורי
נזר, שהלך לעולמו. במרוצת השנים סיפר אורי למשפחתו
כי ב-1948, עם עלייתו ארצה מטוניסיה כאיש גח"ל, הגיע
לפלמ"ח במלחמת העצמאות ולחם כרובאי בגדוד הראשון,
חטיבת יפתח. בין השאר סיפר כי את המשפטים הראשונים
בעברית למד במשלט ברקן, על הגלבו, אצל מורה מהגדוד.
נילי חיפשה אישור על שירות בעלה במלחמת העצמאות, אך
שמו לא היה רשום בשום מקום, גם לא בארכיון צה"ל.

אורי נזר נולד בטוניס ב-1930 ושמו היה Nizard Henri. את
שמו, אמרה, ביטא תמיד במבטא צרפתי - אונרי ניזאר. בבית
הפלמ"ח ניסו לסייע בידה. באוצר תמונות הפלמ"ח הראו לה
תמונות של אנשי גח"ל. נילי הכירה את בעלה שנים לאחר
תש"ח ולא זיהתה אותו בביטחה. עד שהגיעו לרשימת חיילי
הגדוד הראשון בשלהי מלחמת העצמאות. לא היו בה ניזר, לא
ניזאר ולא ניזרד, גם לא הנרי או אהרון, שמו העברי. לפתע
הצביעה האלמנה בהתרגשות על השם אורי ניצרד, מספר
אישי 59167, פלוגה רובאית ד'. היא נזכרה שזה היה מספרו
האישי בפנקס המילואים שלו, כששירת בחטיבת ירושלים.
היה זה האישור הראשון שאכן שירת בפלמ"ח, הגם שאיש לא
הכיר בשמו האמיתי.

יותר מ-20 אלף (כ-20%)
מכלל כוח האדם המגויס
של צה"ל בשלהי 1948 היו
עולים חדשים צעירים,
שגויסו ואורגנו על ידי
ארגון ה"הגנה" באירופה
ובמחנות קפריסין, ונשלחו
אל חופי מדינת ישראל.
כמעט כל אנשי הגח"ל
שובצו, לאחר אימוניהם,
בדרגים המסתערים
הקדמיים ביותר.

מאיר פעיל

התצלומים של אנשי הגח"ל
- מתוך אוצר תמונות הפלמ"ח

אחי גיבורי התהילה

היה זה בהפוגה הראשונה, בעיצומה של מלחמת העצמאות. ירדנו מירושלים לשפלה כדי להתארגן מחדש. הגדוד היה מותש לאחר הקרבות הקשים: שער הגיא, השיירות והמשלטים, שועפת ושיך - ג'ראח, העיר העתיקה ורמת רחל, הר הצופים. בלילות לחמנו ובימים קברנו את חברינו. בדם לוחמיה הצילה חטיבת הראל את ירושלים.

ולפנינו, כשתסתיים ההפוגה, מלחמה קשה: הדרך לירושלים צרה וניתנת לחסימה, הנגב מנותק, והגליל עדיין לא כולו בשליטה מלאה שלנו. הגדוד שלנו, כמו יחידות אחרות בפלמ"ח ובצבא, זקוק כאוויר לנשימה לתגבורת של לוחמים. אך מאיין תבוא התגבורת, מי ימלא את השורות במערכות הצפויות?

ואז הם הגיעו, במאותיהם ובאלפיהם. מרביתם בודדים, שרידים ממשפחות שנכחדו, היישר מהאוניות או מקפריסין, אחרים הגיעו קודם לכן בספינות מעפילים. קראנו להם גח"ל - גיוס חוץ לארץ. לייחס להם מושג "גיוס" אינו תואם את האמת - כולם היו מתנדבים.

אני זוכר אותם תוהים, מתבוננים בנופים הזרים להם, במפקדיהם שאת שפתם מרביתם לא הבינו, במציאות שעליה שמעו - אך לא הייתה מוכרת להם. אני שומע אותם מדברים ביניהם, ולי השפות אינן זרות: אידיש, רוסית, פולנית, ועוד. אני מתבונן בהם מקרוב, אכן הם מזכירים לי משהו, הם מוכרים לי, ראיתי אותם במציאות כל כך אחרת.

ראיתי אותם בגטו המגודר, מורעבים, מושפלים, נושאים טלאי צהוב, בעבודות כפייה.

ראיתי אותם בראש מורם כשהחליטו וקראו "לא נלך כצאן לטבח", באגירת נשק ללחימה, במרד הגטאות.

ראיתי אותם ביערות, כפרטיזנים, נושאי רובים ותת-מקלעים, שוכבים במארבים, ממקשים רכבות, נוקמים.

ראיתי אותם אחרי השחרור, מתקבצים, בודדים, באים מכיוונים שונים. ממחנות ריכוז, ממחבואים, מיערות, שאיפה אחת מחברת אותם, מפיקה בהם תקווה, רוח חיים - ארץ ישראל, והמטרה - להגיע אליה בהקדם.

ראיתי אותם בדרכי הבריחה והעפלה, חוצים הרים, מבריחים גבולות, בספינות המעפילים הרעועות, הצפופות, פורצים מצור ימי, בדרכם לחופי הארץ.

ואני רואה אותם שוב בהרי ירושלים, כובשים את צובה, לוחמים במשלט המשותף שעליו צמחה העיר בית שמש. ובנגב - בסופת חול הנוראה בקרבות על משלטי רפיח, ובתוככי סיני, שזופים משמש הארץ, מחייכים וגאים. את מישקה, את סטפן, את מרסל, הם אינם שונים כלוחמים ובהווייתם מיגאל, מאבנר, מיואב.

ואני רואה אותם שוב ועתה, מעורים בחיי הארץ ומבוינה. ובימי הזיכרון - בבתי הקברות, עם שמותיהם או תחת הרישום "אלמוני", ואין מי שיפקוד את קבריהם.

כן, זהו הגח"ל - גיוס חוץ לארץ, מתנדבים שבשלבם הגורליים במלחמת העצמאות באו, לחמו, והיו חלק ממגש הכסף עליו קמה המדינה. הם - "אחי גיבורי התהילה" - ואני גאה להיות אחד מהם.

ד"ר יצחק (טולקה) ארד

אבי נרצח בידי האס.אס. ומשפחתי גורשה פעמיים ונדדה במקומות שונים בברית המועצות... כשפרצה בארץ מלחמת העצמאות למדתי בפאריס... התאמנו שבועיים במרסיי. כשהגענו לחיפה לא סיפרתי על הרקע הטכנולוגי שהיה לי, כדי להיחשב "לוחם". נשלחתי עם עוד מתנדבים לאימונים של הפלמ"ח בכפר יונה. צורפתי לגדוד 8 ובהסתננות מבאר יעקב דרך קווי האויב הגענו לנגב הנצור. לבסוף נשלחנו לנקודה צבאית בביר אסלוג', שם שהו כמעט מאה מתנדבים מצרפת ומצפון אפריקה במסגרת חטיבת הנגב.

דוד שחר

המילים הבודדות החרוטות על כמה מן המצבות בבית הקברות של חטיבת הראל בקריית ענבים - "עלה בתש"ח, נפל בתש"ח" - מבטאות יותר מכול את הסיפור המיוחד של הגח"ל וחלקו במערכה על תקומת ישראל.

יואב הרפז

בבואנו לתת הגדרה רחבה לגח"ל, יש לכלול בה אותה קטגוריה חברתית, שאומנה ותודרכה בידי ה"הגנה" החל מחורף 1946 במסגרת אימון הציות וההגנה העצמית במחנות המעצר בקפריסין, במחנות העקורים באירופה וב"מלאכים" של צפון אפריקה, והפכה ממוסדת בפרברואר 1948.

יעקב מרקוביץקי

פרקי הגח"ל האילמים, פרקי הגת האלמונית אשר דורכה בליל רועם, פרקי באי ממרקש ומרבת ועד רומניה ועד פולין, הם והם, - קמוטי בגדים, בהולי עיניים, גוש נבעת אשר בארץ לא מורשת לו ושם ואדמתה, שלא הרתה אותם ללח, מן הברזל ומן האש לא תשמרם.

נתן אלתרמן

חנוכה "רשמית" של זרוע ה"הגנה" בקפריסין... לפני מצעד הסיום, שהיה מצעד הצדעה לדגל הציוני, היום דגל המדינה, נשאתי נאום... כשהבריטים מביטים בנו בדאגה לא מעטה. את השם "הגנה" לא יכולתי, אם כן, להעניק לארגון שהקמנו... החלטתי לומר לנאספים שהם הצטרפו אל "שורות המגינים". כך הומצא השם... התחלה צנועה למדי למיבנה ארגוני שסיפק במלחמת השחרור כמעט אוגדה של חיילים.

יואש צידון-צ'אטו

הם הסתערו יחד איתנו*

ומתנדבים שהגיעו מצפון אפריקה חלק ניכר מהדרג הלוחם. באום-כתף, למשל, הם הסתערו יחד איתנו וצעקו בכל השפות והפצועים נאנחו בכל השפות... שם נפל אחד מהם, אני חושב שהיה אחרון ממשפחתו, וההרגשה הזאת קשה.

על פרשת הגח"ל צריך לדון ביושר מרבי, וכדאי מאד שנראה את עצמנו אז, להשתדל ביושר לראות את הדברים כפי שהיו בתקופה ההיא. לא מעטים אמרו לי אחר-כך: "אנחנו קנינו את האזרחות הישראלית במאבק הזה". רובם נשארו בארץ ותרומתם גדולה בכל מערכות השלטון והכלכלה, והמדע, והתיאטרון, והספרות. זה היה שבט מאד אליטיסטי, מה שנשאר מיהודי אירופה.

חיים גורי

* קטעים מתוך תמליל הסרט "משם לכאן" בהפקת "אוהלי פלמ"ח"

יחד עם זאת רדפה אותם המחשבה שאחרונים ממשפחות נזרקים מחדש לשדה קרב.

בחלק השני של המלחמה רוב הטוראים בגדוד שלי היו אנשי גח"ל. הפיקוד, המ"כים, המ"מים, היו בעיקר ילידי הארץ וכבר עברו חלק מהמלחמה. אינני יודע אם אפשר היה שהדברים יתנהלו אחרת, אבל היו המון אי-הבנות, והמון עלבונות, והמון בדידות של אנשים שבשבילם לא היה סוף השבוע כמו זה שלנו, עם קרובים, וחברות.

מצד אחד הייתה התנכרות, אולי האנשים לא הבינו, לא תפסו מה עבר עליהם, והיו המון שגיאות. ומצד שני היו המון ניסיונות פתטיים להתקרבות.

מעבר לטרגדיות האישיות, למרירות, לפחד, וגם לשאלה האם מותר לשלוח לקרב אחרונים ממשפחות, כדאי שנזכור כי בסוף המלחמה היו אנשי הגח"ל ניצולי השואה

הפגישה שלי עם אנשי הגח"ל הייתה שונה מפגישתם של אנשים שבפעם הראשונה פגשו אותם בשדה הקרב. ב-1947 נשלחתי מטעם הפלמ"ח לאירופה, במסגרת משלחת של ההגנה. רוב הזמן עשיתי בהונגריה. זו הייתה הפגישה הראשונה שלי עם מה שכיניתי לימים "אחי הלא ידוע", כיליד הארץ שבא בפעם הראשונה בגיל 23 וחצי לאירופה ופוגש את מה ששרד מיהודי אירופה לאחר השואה.

לא היה אחד שלא עברו עליו דברים נוראים. ומי ששרד, בני משפחתו לא שרדו. הייתי איתם זמן רב שם, הייתי איתם בקורסים, הייתי מפקד שלהם, ואחר-כך הייתי איתם בצה"ל. הם באו איתנו ארצה ונלחמו כאן. אני שולל את הדעה שבאו בעל כורחם. אלה שבאו בחרו בארץ ישראל. חלק נשארו באירופה, חלק היגרו לאמריקה. הם הגיעו ארצה. הם היו גיבורי "הבריחה" וההעפלה.

הגח"ל וניצולי השואה מילאו את השורות והוכיחו את עצמם בקרבות

העצמאות, ואיתם יוצאי צפון אפריקה, הם הם גיוס-חוץ-לארץ - גח"ל.

הגח"ל קיבל אימון צבאי מזורז ואינטנסיבי בבסיסי קליטה שהעיקרי בהם בכפר-יונה. פרקי האימון היו קצרים כמתחייב בצורכי המלחמה. הגח"ל, יחד עם ותיקי הגדודים, נשלח לזירות המלחמה. יגאל אלון, מפקד הפלמ"ח, הורה לסגל הפיקוד להתמסר לקליטת הגח"ל אך ביחידות רווח הכינוי "גחליצים". בהתחלה היה זה כינוי של זלזול, אך ככל שהחדשים הוכיחו את עצמם כאחים לנשק וכלוחמים אמיצים, ה"גחליץ" היה ל"אחד מאיתנו". סביב המדורה ובלהט הקרב נחשף הגח"ל ל"רעות שכזאת". הוותיקים למדו להכיר את המוטיבציה הגבוהה של ניצולי שואה, שאחזו בנשק ולחמו למען מולדתם.

רגשי הקיפוח של אנשי הגח"ל נמוגו במקצת במשך הזמן, אם כי לא אצל כולם ולא לגמרי. בכיתות מאולתרות למדו מפי מורות לאו-דווקא מוסמכות מבנות הפלוגה עברית חוסכת דם: רופ! זהירות, מוקשים! חובש נפצעתי! תפוס מחסה! בין לבין קיבלו מושגים ראשוניים בידיעת הארץ ותולדותיה.

על חלקם במלחמת העצמאות, כמה דוגמאות: ערב מבצע "יואב" מנה גדוד 7 בחטיבת הנגב 630 לוחמים, רובם גח"ל. באימון משותף עם גדוד השריון 82 מחטיבה 8, שגם בו לוחמי גח"ל, פעלה חוליית קשר של דוברי שפות שונות ונקבעו סימנים מוסכמים בצעקות ובתנועות ידיים. במבצע "חורב" שירתו בחטיבת הנגב 843 אנשי גח"ל, כ-40% מלוחמיה. בחטיבת יפתח לחם הגח"ל בקרבות הגליל והמרכז ובמיוחד בנגב. לחטיבת הראל עלו ראשוני הגח"ל ברגל מהשפלה. הוותיקים חששו ש"הגחליצים" לא יעמדו בקשיי הקרבות, עד שהשתאו לנוכח הסתערויות בקרב בקריאות "זא סטאלינה!" כמו בצבא האדום וגם ב"זא בן-גוריונה!". במבצע "חורב" היווה הגח"ל כ-55% מכוח האדם של החטיבה.

(הנתונים מבוססים על מאגר המידע באתר הפלמ"ח באינטרנט)

בחודשים הראשונים של מלחמת העצמאות, מכ"ט בנובמבר 1947 עד ההפוגה הראשונה במחצית יוני 1948 נפלו בקרבות 1,432 לוחמים ועוד אלפים נפצעו. מי ימלא את השורות? בן גוריון צפה את גודל הסכנה ובחודש מרס '48 כתב לראשי המוסד לעלייה באירופה: "המלחמה תלויה בעלייה, כי כוח האדם בארץ לא יספיק. לערבים יש רזרבות ענקיות". והוסיף שמדובר בעליית אנשים ברי גיוס, ומוטב שיוכשרו לשאת נשק. באפריל 1948 הורה הרמטכ"ל יגאל ידין לתת עדיפות להשלמת התקנים של שלוש חטיבות הפלמ"ח - הנגב, הראל ויפתח - שספגו עד אז כשליש מכלל האבידות. הגח"ל מילא את שורות גם בחטיבות 7 וגבעתי.

סיפורם של ניצולי השואה והגח"ל במלחמת העצמאות התחיל עם תום מלחמת העולם השנייה באירופה. ברחבי היבשת נעו רבבות שפניהם לארץ-ישראל. בהנהגת "הבריחה" וההעפלה שהופעלו רובן ככולם בידי ה"הגנה" ובתוכה חברי הפלמ"ח, עלו אלפים בסרטיפיקטים וכמעפילים. רבים התגייסו עם הגעתם לארגוני המחתרת, רובם ל"הגנה". צעירים הלכו לשירות פעיל בפלמ"ח, חלקם לאחר שנה-שנתיים במסגרת "עליית הנוער". הם התאמנו ולחמו יחד עם ילידי הארץ, בימי המאבק בבריטים ובחודשי המלחמה הראשונים. מבין הניצולים שנותרו במחנות העקורים ריכזו שליחי ה"הגנה" והפלמ"ח את הצעירים, גם צעירים מצפון אפריקה, במחנות אימונים, בעיקר בגרמניה, באיטליה ובדרום צרפת. המעפילים שגורשו לקפריסין אומנו ב"שורות המגינים" שהקימו שליחי הפלמ"ח. ואולם, בעיצומה של המלחמה, האימון שקיבלו בחוץ לארץ לא הספיק לכדי הפיכתם ללוחמים. ולא כל העולים בגיל גיוס אומנו בחו"ל.

ניצולי השואה לא היו מקשה אחת: היו ניצולי מחנות ריכוז, כאלה שבארצותיהם לא הספיקו הנאצים לבצע השמדה המונית, פרטיזנים, אנשים שהיו במסתור, יוצאי הצבא האדום ועוד. ובתוכם שרידים אחרונים למשפחות שנספו בשואה. מי שהגיעו ישר למלחמת